

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

МАРТИНЮК ДМИТРО РУСЛАНОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри історії України
та спеціальних галузей
історичної науки,
д.і.н., професор
_____ Темірова Н. Р.
« ____ » _____ 2021 р.

РОСЛИНА У ПРОТЕСТНІЙ КУЛЬТУРІ ХХ СТ.

Спеціальність 032. Історія та археологія

Бакалаврська робота

Науковий керівник:

Отземко О.В., доцент кафедри
історії України та спеціальних
галузей історичної науки,
к.і.н., доцент

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК:

Дровозюк С. І., д.і.н., професор

(підпис)

Вінниця – 2021

Мартинюк Д. Р. Рослина у протестній культурі ХХ ст.

Спеціальність 032 «Історія та археологія», ОП «Історія та археологія». ДонНУ імені Василя Стуса, Вінниця 2021.

У роботі проаналізований історичний шлях польової культури – конопель та її місце у побуті та культурі людства. Також зазначані перші джерельні згадки, законодавчі акти та дослідження в яких міститься опис конопель та їх територіальне поширення. Визначено, що ця рослина була розповсюджена майже по усій земній кулі, та мала статус економічної рослини, яка відігравала значну роль у людському побуті. На протязі декількох тисяч років цінувалась через свої властивості у промисловому побуті, харчовій галузі, обрядово-релігійній сфері та була широко відома через свої медичні властивості. Під час дослідження польової культури було застосовано методи аналізу та синтезу, узагальнення, історико-генетичний, історико-порівняльний, біографічний, хронологічний.

Ключові слова: коноплі, матеріальний побут, укази, законодавчі акти, наукові дослідження, субкультури, ЗМІ.

55 с., Бібліограф.: 34 найм.

Martyniuk D.R. Plant in the protest culture of the twentieth century. Specialty 032 «History and Archeology», EP «History and Archeology». Vasyl' Stus DonNU, Vinnytsia, 2021.

The thesis paper analyzes the historical path of a field culture - hemp and its place in the life and culture of mankind. The first sources, legislative acts and researches which contain a description of cannabis and their territorial distribution are also mentioned. It is determined that this plant was found almost all over the globe, and had the status of an economic plant, which played a significant role in human life. For several thousand years it was valued for its properties in various industries including food industry, and ceremonial-religious sphere and was widely known for its medicinal properties. The methods used during the study of the field culture were such: analysis and synthesis, generalization, historical-genetic, historical-comparative, biographical, chronological.

Key words: hemp, material life, decrees, legislation, research, subcultures, media.

55 p., Bibliography: 34 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ПОЛОЖЕННЯ РОСЛИНИ.....	8
В ЛЮДСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ	8
1.1. Ареал культивування	8
1.2. Промисловість та побут	13
1.3. Законодавчі положення.....	17
РОЗДІЛ 2. СТАТУС РОСЛИНИ В ДОБУ МОДЕРНУ.....	20
2.1. Локальне вираження рослинного побуту	20
2.1. Статус конопель у XX ст.....	23
2.3.Зміни у політиці та законодавстві	30
РОЗДІЛ 3. КОНОПЛІ В ПРОТЕСТНІЙ КУЛЬТУРІ ПОСТМОДЕРНУ.....	39
3.1.Трансформація культури.....	39
3.2. Нові прошарки культури та їх позиції	42
3.3. Прояви у протестах	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	52

ВСТУП

Актуальність теми. Протягом тисячоліть невід'ємною складовою містичного та екстатичного досвіду людства слугували різного роду ентеогени та психоактивні рослини. У різних народів вони мали різне призначення, водночас, сфери застосування цих рослин були схожими майже в усіх культурах планети. В більшості випадків вони застосовувались у промисловому побуті та були відомі в якості ліків, цілющих трав, в якості харчових продуктів, як психостимулятори, священна їжа, у деяких випадках в якості отрути. Певною мірою це неабияк вплинуло на розвиток аграрної сфери та здобуття навичок виготовлення різних матеріалів з стебел конопель та рослини в цілому. Коноплі мали значний вплив на формування релігійної форми мислення та складали досить наповнений та неординарний спосіб пізнання оточуючого середовища. Ця культура була розповсюджена майже по всій земній кулі, від початку була відома як рослина з медичними властивостями, а також цінувалась через свої психоактивні властивості. Також головним критерієм який визначав значущу роль конопель у суспільстві, було здобуття навичок обробки стебел коноплі та виготовлення текстилю з цієї рослини. У подальшому це ще більше закріпило за коноплями статус економічної рослини і призвело до створення перших законодавчих актів та указів, які були пов'язані з культивуванням конопель. За сучасної доби коноплі відіграють значну роль в культурі різних народностей. Утім на початку XX ст. починається зміна курсу щодо конопель у бік масової заборони та набуття рослиною кримінального статусу. Це призвело до нової боротьби між суспільством та владою, яка намагалась урегулювати расові та класові питання шляхом заборони культивування конопель, так як вони були невід'ємною частиною буття мексиканського та темношкірого населення. Почався етап формування нового покоління творчої молоді та субкультур, які відіграли значну роль у подальшій долі конопель та її місці у

законодавстві, медицині, економіці, науці, харчовій галузі та сфері споживання.

Об'єктом дослідження є рослинний світ, з яким взаємодіє людина, зокрема, рослини-ентеогени.

Предметом дослідження є використання конопель у промисловому побуті, медицині, харчовій галузі, сфері споживання, законодавча політика щодо цієї рослини. Також у якості предмета дослідження виступають різні верстви суспільства та народності, які тисячоліттям культивували коноплі та відіграли значну роль у суспільстві по сьогоднішній день.

Хронологічні межі. Дослідження охоплює ХХ ст., проте автор виходить за межі запропонованих хронологічних рамок, що пояснюється прагнення показати тяглість традиції використання рослин-ентеогенів, зокрема конопель.

Географічні межі дослідження – Африка, Євразія, Америка.

Історіографія проблеми. Коноплі були темою дослідження протягом тисяч років, першими текстами в яких фігурувала ця рослина були священні індійські тексти та записи китайських знахарів. Ця польова культура привертала увагу античних лікарів та істориків, що також призвело до перших описів використання на теренах України конопель скіфами. У подальшому коноплі фігурували або ж в юридичній сфері або були об'єктом дослідження вже в історії нового часу, на прикладі комісії по препаратам з коноплі у Індії. Тема коноплі почала усе більше привертати увагу у політичній сфері, а саме антинаркотичні програми, які активно поширювали не офіційну інформацію через ЗМІ, статті, тощо.

Найзначнішими стали наукової праці, які активно почали поширюватись з середини ХХ ст. Це роботи Р. Шульца, А. Хоффмана, К. Рэтча, узагальнюючі праці енциклопедичного характеру О. Віді, Д. Гайдука [9; 10; 14; 33]. Історичні аспекти використання конопель у різні періоди та різних країнах зачіпаються в дослідженнях С. Горбаненка, Ю. Ивонина, Я. Щапова [15; 17; 34]. Гострота теми зумовлює постійний інтерес до неї

сучасних науковців Н. Gene, K. Boesen, M. Weinreb, M. Däumichen, E. De Crescenzo, O. Selcik [1; 8; 16; 19; 28]. Відзначимо також праці, присвячені проблемам промислового розведення конопель [4; 11; 21].

Мета бакалаврської роботи: визначити статус та роль конопель у матеріальній та духовній культурі суспільства, та визначити вплив цієї рослини на суспільство та зміни у соціумі.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- вивчити наукову літературу з обраної теми;
- розглянути сфери застосування рослин-ентеогенів, зокрема конопель, в різних культурах, характер їх впливу на різні сфери життя;
- розглянути статус конопель як економічної рослини та прослідкувати історичний шлях у промисловій сфері та побуті;
- визначити зміни статусу конопель у законодавстві та прослідкувати її місце в суспільстві;
- проаналізувати процес криміналізації конопель,
- вивчити роль похідних коноплі у протестних суспільних течіях, субкультурах.

Джерельну базу бакалаврської роботи склали писемні джерела, а також кінодокументи. До дослідження залучено такі види писемних джерел: історичний твір Геродота, який розповідає про культур застосування конопель скіфами [13]; законодавчі акти, зокрема королівське законодавство середньовічної Англії, укази Петра I [30]; діловодні джерела, зокрема, документація та звіт з індійської комісії по препаратам з коноплі, доклад Глобальної комісії з наркополітики [20; 26]; періодична преса [22; 23]. Також у роботі використано інформацію двох кіносюжет щодо промислового розведення конопель в Україні [18].

В процесі дослідження використовувались такі методи: описовий, аналізу та синтезу, хронологічний, історико-порівняльний.

Практичне значення роботи полягає у тому, що систематизована інформація на дану тему може використовуватись у подальших наукових

дослідженнях на тему рослин-ентеогенів, зокрема в Україні. Систематизовані джерела можуть бути задіяні у підготовці лекцій та спецкурсів з етнографії, історії України, створення навчальних посібників.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ПОЛОЖЕННЯ РОСЛИНИ В ЛЮДСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Ареал культивування

У побутовій буденності з давніх часів людина взаємодіяла з рослинним світом пристосовуючи їх властивості під свої потреби. Ці властивості перелічуються через самі різноманітні якості якими наділенні рослини. Найбільш очікуваним уявленням взаємодії людини з рослинним світом буде виражене у вигляді побутових матеріалів, які мають свою причетність до винайдення текстильної галузі та властивостей у якості підручних матеріалів. Та їх використання через хімічні, медичні, їстівні властивості, які досить поширено використовувались майже на усій земній кулі.

Використовували рослини під час шаманських, та релігійних обрядових церемоній в яких вживали рослини, що виступали у ролі ентеогену задля досягнення трансцендентного стану. У давнину не існувало чіткого розмежування між духовним та фізичним як це розуміє сучасне суспільство. Якщо у людини минулого виникали якісь проблеми пов'язані зі здоров'ям, врожаєм, худобою, сім'єю або ж відбувались катаклізми, війни, пандемії. То у більшості випадків вони це пов'язували з причинами які першочергово відбувались у більш тонкому вимірі, тобто у духовному світі. Вирішення цієї недолі частіше за все відбувалися за допомогою ритуальних дій, які повинні були налагодити справи у духовному вимірі. У багатьох народів світу практикувалося вживання рослин, що містять психотропні речовини, які здатні змінювати стан свідомості, та мають вплив на сенсорне сприйняття.

Під час проведення ритуальних церемоній у зміненому стані свідомості, шаман занурюється у потойбічний світ сприйняття в якому знаходив відповіді вирішення проблем з якими мешканці могли звертатись до шамана. В деяких випадках, на прикладі племен Амазонки, мешканці

безпосередньо приймають участь у церемонії до якої входить обряд вживання кактусу пейот або грибів, які називались ацтеками *Teonanacatl*, що у перекладі означає «плоть бога», або напою айауаски. Айауаска ритуально використовується в західній Амазонії, а також в деяких районах тихоокеанського узбережжя Колумбії та Еквадору. Під спів шамана вони переживають найглибші відчуття єднання себе з світобудовою, які описують з уявленням перебування в утробі матері та джерела причини усіх речей. Учасники ритуалу бачать «усіх божеств племені, бачення створення всесвіту, перших людських істот, тварин та навіть будову соціального устрою» [33, с. 62].

Майже на усій земній кулі, люди здогадувались про чудодійний вплив рослин на свідомість. Задля досягнення гіпнотичного стану, експериментальним шляхом вони вишукували ці рослини та способи їх застосування. На прикладі африканських народів які мешкають на територіях Габону, Конго послідовників культу Бвіті (*Bwiti*), які використовують рослину родини барвінкових під назвою Ібога (*Iboga*). Також народність бушменів, що мешкають у Ботсвані винайшли дещо незвичайний метод вживання луковиць рослини Кваші (*Kwashi*), роблячи порізи на голові вони втирали розрізаними скибами сік рослин, дозволяючи активним речовинам потрапляти у кров. У різних регіонах Африки спостерігалась практика вживання рослин родини дурману чи білени, через характерні психоактивні властивості [33, с. 26].

У Європі, ще починаючи з античності використовували різні трави у чаклунських справах. Ці рослини дозволяли чаклунам та чаклункам практикувати мистецтво окультних чудес та пророцтв, напускати чари шляхом галюцинаторного спілкування з надприродними силами та переносити себе на далекі відстані для заняття своїми тайними справами. До цих рослин, головним чином, відносились блекота біла та чорна, красавка та мандрагора. Усі чотири види мають довгу історію використання людиною в якості галюциногенів та магічних рослин, пов'язаних з чаклунством, магією

та повір'ями. Незвичайна репутація цих рослин походить, головним чином, із притаманних ним дивних психоактивних властивостей [33, с. 86].

Рані завойовники Індії – арії які, мігрували 3 500 років тому, поклонялись божественному напою та пили його екстракт в своїх найбільш священних ритуалах. В той час як галюциногенні рослини розглядалися лише як священні посередники, Сома став самостійним богом. Давньоіндійська традиція, яка записана в Рігведі стверджує, що «Раг'яна, бог грому, був батьком Соми»(Індри). У 1968 р. в дослідженні Гордона Уоссона, було відкрито переконливі докази, що священним наркотиком був гриб *Amanita Muscaria* – мухомор червоний [33, с. 82,83].

Стосовно ще однієї рослини, яка зайняла увагу у багатьох народів завдяки своїм практичним, медичним, магічним, їстівними властивостями є рослина канабісу або конопель. Ця рослина була розповсюджена на території Євразії з давніх часів, та використовувалась самими різноманітними способами. Свідчення культивації коноплі на теренах сучасної України підтверджуються завдяки археологічним дослідженням які проводились на скіфських городищах, а саме, кизил-кобинської культури у період існування починаючи з VIII – початку VII ст. до р.х. Уч-Баш (Інкерман, Севастополь), та скіфського курганного могильника III–II ст. до р. х. Глине (Слододжейський район, Придністров'я, Молдова). Були винайдені керамічний посуд та курильниці з відбитками насіння конопель та скупчення насіння у самій курильниці, що певно засвідчує про поширену культуру культивування конопель [15, с. 1].

В багатьох культурах культивація коноплі займала невід'ємну частку у побуті та наділялись багатьма позитивними медичними якостями. Одним з ключових моментів її цілющості пов'язаний з її психоактивними властивостями. Майже на усій Євразії склалися певні відомості та розуміння значущості та унікальності коноплі, що сформувало народні знання та досвід, який передавали наступним поколінням, прикладом слугує праця Плінія Старшого «Природнича історія».

У давній Індії, Греції, Римі, Китаї декуди більше було зосереджено увагу над тим, щоб увіковічити інформацію, зробивши описи їх цілющих та гіпнотичних властивостей. Одним з найдавніших згадок про медичні властивості коноплі відносяться до китайського імператора Shen-Nung, який рекомендував коноплю для лікування малярії, ревматичних болів, хвороби бері-бері, розсіяності та жіночих розладів. Та ще одним знавцем на травах був китайський Ноа-Glio, який у якості знеболюючого під час хірургічних операцій рекомендував поєднання з смоли коноплі та вина. Ще з давніх часів у міфології Китаю існує повір'я у покровительку жінок яку звати Ма-гу, що у перекладі означає «конопляна діва» [33, с. 95].

У давній Індії цей «подарунок богів» знайшов досить широкий спектр застосування у народній медицині. Вважалось, що конопля збадьорює та покращує розум, подовжує життя, забирає жар, викликає сон, лікує дизентерію. Медичний труд Sushrata стверджує, що конопля лікує проказу. Інше джерело, стверджує Bhagaprakasha, написана приблизно 1600 років до р. х., описує її ефект впливу, який протидіє флегматичності, сприяє травленню, впливає на жовч, приписуючи її для стимуляції апетиту. В Індії, мабуть, найбільший спектр позитивних якостей коноплі, який закріплений в народній медицині. До списку показань, які здатнавилікувати конопля, також включені лупа, головний біль, грудні хвороби, безсоння, венеричні захворювання, коклюш, болі у вухах та туберкульоз [33, с. 95-96].

Також про медичні та цілющі властивості були свідчення народи з деяких регіонів Африки. Вони позиціонували цю рослину, як здатнувилікувати від таких хвороб: дизентерії, малярії, наріви та лихоманки. Є свідчення про те, що у наш час готтентоти та представники народу Mifengu наголошують на ефективності коноплі при лікуванні укусів змій. Жінки народу Sotho випалюють коноплю перед пологами, щоб викликати часткову загальмованість [33, с. 96].

Історія медичних якостей коноплі простежується до епохи грецьких лікарів Діоскорида та Галена. Завдяки вмінню відрізняти «удобрену або

культивовану коноплю» від бур'янової, засвідчує причетність до культурної обізнаності у медицині у різні часи на різних теренах. Культивована конопля могла вилікувати від кашлю до жовтяниці, бур'янову рекомендували застосовувати від наростів, жировиків та інших пухлин. Також були відомі побічні ефекти: часте застосування коноплі могло викликати безпліддя. Описи стверджують, що вона здатна висушувати та уповільнювати сперматозоїди та жіноче молоко у грудях [33, с. 96].

Умовно кажучи народними переказами у Персію конопля попала разом з індійським паломником під час царювання Khursu (521-579 pp. після Р.Х.), однак є відомості, що асирійці використовували коноплю як пахощі ще у I тис. до Р. Х. Не дивлячись на негативне відношення мусульманської релігії до одурманюючих засобів конопля достатньо широко розповсюдилась на захід, майже по всьому Аравійському полу острові [33, с. 98].

Також свого розповсюдження рослина коноплі знайшла й у новому світі, але з певних причин вона не змогла прийнятись місцевим населенням у якості священної рослини. Все ж таки у корінних американців у церемоніально-релігійних церемоніях переважали вже давно відомі рослини та рецепти які встигли скласти традиційну культуру вживання магічних рослин. Однак існують й винятки, на прикладі індіців Тересано з північно-західної Мексики, які ще називають коноплю «Rosa Maria» іноді вживають її у разі відсутності пейоту. Також було досліджено, що індіанці мексиканських штатів Veracruz, Hidalgo, Puebla практикують общинні цілющі церемонії з використанням рослини яка носить назву «Santa Rosa», яка була ідентифікована як *Cannabis Sativa*. У цих мешканців воно вважається як рослиною так і посередник Діви Марії та по більшій мірі ця церемонія складається з християнських елементів, рослині поклоняються як божеству Землі [33, с. 98].

Усе це у подальшому вплинуло на розповсюдження рослини культивованої коноплі по південній Америці, та набуло свого поширення у широкого кола населення, породивши тим самим у новому світі та Європі

велику кількість до сих пір не вирішених спорів та розбіжностей. Так само як у більшості населення світу, конопля відносилась до медичних препаратів та фармакопеї до 37р. XX ст..

Беручи свої корні з минулого, коли люди не роздільно сприймали потойбічне та реальне, містичний досвід передавався поколіннями разом з тим передаючи знання стосовно призначення рослини. Люди які використовували психотропні рослини переживали давно забуті стани душі, змінення сприйняття часу та простору, та іноді з супроводом зорових чи слухових галюцинацій. Занурювались у захоплюючий для людської свідомості подорожі які супроводжувались ейфорією, збудженням, відчуттям внутрішнього щастя, які частіше за все супроводжувався радістю та сміхом. Психоактивні ефекти препаратів варіюються у великій мірі, та може залежати від таких факторів як дозування, способу приготування та самого виду використовуваних рослин, методу вживання. Та доходячи до характеру людини, соціального та культурного контексту.

1.2. Промисловість та побут

З давніх часів у людському середовищі рослини коноплі посіли вагоме місце в культурі, виражаючись в матеріальному та духовному побуті. Починаючи від виготовлення знарядь по обробці конопель та різних матеріалів виготовлених з стебель та волокон, закінчуючи різними медичними та ритуально-релігійними обрядами. Однією з вагомішою продукцією виготовлених з цих рослин є різного роду ліки та народна фармацевтика. Досить значного вираження набула у кулінарії різних народностей світу у якостей їстівних добавок, виготовленні олії та вживання насіння конопель. Також використовується у змішанні конопель з їжею жирного молока та масла для досягнення психотропного ефекту.

Однією з країн у якій найбільш характерно виражена культура вживання конопель є Індія. Країна яка знаходиться на півострові Індостан, на протязі останніх 3 000 років, використовує коноплі у медицині та продукти

психотропного характеру. Завдяки своєму клімату, Індії є унікальним місцем з умовами для якісної культивування конопель. Ще до християнських часів, люди цих регіонів були усвідомлені у психотропних властивостях та способах вживання, та пов'язували цю рослину з міфологічним життям. Та по сьогоднішній день вона відома як божественна рослина, та фігурує у розповіді про Шиву, який під час свого не довгого перебування на Землі, спасаючись від голодної смерті кушив листя коноплі та їв насіння. Стосовно медичного опису позитивних властивостей коноплі є записаними у стародавніх індійських трактатах «Аюрведи» [14, с. 88].

Одним з відомих кулінарних страв є так звана «Бханг-ласси», що за своєю суттю є конопляним кефіром. Виготовляється з козячого молока з додаванням конопляної пасти. Також одним з поширених варіантів є заварювання чаю, як правило заварюється простим способом, запарюються листя частіше за все з додаванням суцвіття конопель. Ще одним найпоширенішим варіантом продукту який можна зустріти майже по усій країні це конопляне масло, яке має назву «гі» - (ghee), та використовується у цілому ряді страв [10, с.137].

Держава, яка розташована на півночі Африки та перші хто приручив цю рослину був Єгипет. Ще від часів правління Рамзеса III записи стосовно цієї рослини зустрічалися на пірамідах та папірусах. Промисловість та торговельні стосунки у Єгипті за часів правління Аменофіса II, вже тоді вони вдало торгували корабельним лісом, льоном, коноплею. Залишки мотузок, килимів, циновки з коноплі були знайдені у гробницях близь Амарни. Та артефакти датуються часами правління Єхнатона (1352-1336 pp.), та різні пенькові дрібниці були знайдені в могильниках Рамзеса II під час розкопок у 2008 р. у районі Айн-Шамс на сході Каїру [10, с.115].

У матеріальному побуті виготовлення пенькових мотузок, тканин та інших речей у багатьох випадках вироблялось з конопель, а саме з її волокон. Ця сировина використовувалась для виготовлення пеньки, з якої потім вже прядуть пряжку і нитки та сукають мотузки. Та не тільки для виготовлення

тканин та мотузок використовувались волокна, у необробленому вигляді конопляні волокна могли використовуватись як сировина для виробництва паперу та плетіння циновок [14, с.43].

Одним з важливий речей яку виготовляли з конопляної тканини є парусник, який має велику кількість переваг. Серед позитивних якостей нараховуються наступні: має більшу міцність, відштовхує вологу, не псується від морської води. Парусина з конопель малу свою стратегічну цінність особливо в часи великих відкриттів та створенню європейських державах військові флотилії. З певною мірою до початку ХІХ ст.. попит на парусину знизився але цей матеріал знайшов своє інше призначення у якості одягу, плащів, чохлів, джинсів тощо [14, с.165].

Також матеріалом який відрізняється високою міцністю та стійкості до вологи є швейні нитки з конопель. Частіше за все виготовляються з конопляної пряжі шляхом скручування і просочення, для водостійкого ефекту та міцності клеять речовинами. Використовувались при пошитті взуття та спецодягу, зшиванні шкір та плетінні риболовних сітей [14, с.152].

Одним з речей які у матеріальному побуті використовувались для пошиття одягу, взуття, скатертин, меблевої оббивки є конопляне полотно. У минулому з пеньки отримували більш тонку пряжку, з якої можна було ткати постіль та білизну. З свідчень Геродота, в якому він описував, що фракійці виготовляли з конопель одяг, настільки схожий на лляні, що не дуже обізнана людина навіть не відрізнити чи лляні вони чи з конопель [14, с.249; 13 с.74].

Та не тільки для виготовлення тканин та мотузок культивувалась конопля, також її використала в ритуально-релігійних обрядах та рекреаційних цілях. Геродот зазначив: «Отже, насіння цих конопель беруть скіфи, потім залізають під вовняні тканини і сиплять насіння на розпечене каміння і насіння, падаючи на каміння, горить, димить і дає пару таку густу, що подібної до неї не буває в жодній еллінській паровій лазні. І скіфи, задоволені паровою лазнею, кричать радіючи» [13 с.74].

Використання волокон коноплі та її цінність через їстівні та цілющі властивості були відомі ще з давніх часів і на теренах сучасної України, до наших днів інформація дійшла до нас через фольклор та різного роду артефакти у селах. Головним чином посадки зосередженні по всій Україні особливо у причорноморських степах. Майже у кожному крупному селі степової та лісостепової зони є одна чи декілька копаней, які собою представляють штучний водойм глибиною в 3-5 метрів та використовувався для різних побутових потреб, в тому числі й для мочки коноплі. Також на теренах України, людьми активно використалось конопля у медицині, використовувалась при лікуванні наступних хвороб: простатиту, геморою, пролежні, тощо. Знахарі головним чином використовували молочко з толочених зернят або ж настоянки з квітів та листя коноплі [14 с.234-235].

Певною мірою люди зв'язали своє життя з рослиною коноплі у різних сферах життя. Одними з вагоміших сфер де застосовувалась ця рослина є медицина з ритуально-релігійним нахилом та побутова сфера життя. Ця рослина завдяки своєму не вибагливому характеру природно проростає майже на усій земній кулі та через властивості структури, була використана у кулінарії та побуті. Були створенні різні методи та приладдя для обробки конопель та виготовлення текстилю, мотузок, канатів, полотен, ниток, джинів, масло, пеньки, пряжки тощо. Та це лише не вилка але вагома горстка виготовлених матеріалів які були найперше необхідними у побуті. Не заважаючи на кілометри відстані, культивація поширювались з давніх часів по планеті мігруючи через народи, та в різних регіонах вона посіла місце невід'ємної сировини а десь пройшла майже не помітною. Але все одно час від часу певний відсоток людей зіштовхувався з її нестандартними властивостями впливу на свідомість та залиши інформаційний про цю рослину.

1.3. Законодавчі положення

У ході становлення історії та економіки країн, виникали обставини коли з боку влади культивування промислової коноплі була підкріплена юридичною силою. З іншого боку було поширеним явищем, коли у звичайному житті, де використання чи застосування конопель було у більшій мірі звичайним дійством. У такому випадку склалися моральні принципи та правила застосування, як у випадку з культовими та обрядовими дійствами. У більш консервативних державах, де у загальному вживання марихуани вважалось дурним тоном та розцінювалось як шкідлива звичка, спільноти не мали змоги відкрито та публічно це ідеалізувати та наділяти божественною силою.

Практична цінність сировини з конопель зумовила перехід на статус загального положення у вигляді наказу короля Великобританії Генріха VIII. Часи правління Генріха датуються 1509-1547 рр., правитель який по своїй натурі був досить не стабільним та мінливим, перейнявши владу у спадок у 17 річному віці. На протязі перших 20 років правління Генріха було направлене на зовнішньополітичні аспекти та вирішенні військових конфліктів та територіальні питання з Францією та певною мірою Шотландією [17 с.46].

На протязі часу правління Генріха у нього виникали обставини які носили особистий характер але наслідки від них доходили до політичних чвар з католицькою церквою. Однією з причин загострення стосунків був конфлікт навколо шлюбу короля Генріха VIII з його першою дружиною Катериною Арагонською. Відмова папи Климента VII у питанні розторгнення шлюбу призвела до того, що король Генріх видав наказ про заборону звернення у церковних справах до папи.

Та це стало першою з релігійних реформ Генріха та у 1534 році король був проголошений головою англіканської церкви. На цьому етапі починається зрушення у сфері секуляризації земель католицьких монастирів. На протязі 1536-1539 рр. головними постачальниками технічних культур

були землі монастирів, та після передачі цих земель у приватне володіння збільшувались ризики занепаду постачання конопель. У цьому питанні вони були достатньо важливою сировиною для виготовлення парусини та канатів у морфлоті Великобританії. Тому Генріх заздалегідь вирішив це питання тим, що у 1533 році видає наказ, який мусить кожному фермеру висіяти чверть акра конопель на кожні 6 акрів посівної площі. Саме через це Великобританія запобігла домінування монастирських володінь та їх вплив на економіку, та відчуження їх володінь не вплинуло на видобуток матеріалів та сировини [14 с.51].

Та не тільки Великобританія відзначилась джерельним слідом стосовно культивуції цієї культури. Ще більш ранніми згадками про юридичну підтримку контролю економіки та суспільного порядку проводились з часів Київської Русі. Коли Ярослав Мудрий проваджував законодавчий церковний статут по урегулюванні судових питань браку та внутрішніх феодалських справ. Так як коноплі були однією з найпоширеніших вирощувальних культур, час від часу ціллю крадіжок було заволодіти ціною у промислі сировиною - льон, коноплі тощо. Тому судові справи які проводились церквою назначали крадію вирік у залежності від оцінених збитків у вигляді відшкодуванню та сплатення штрафу або тимчасового арешту та примусових робіт [34 с. 178].

В такому випадку ми бачимо, що статус цієї рослини у побутовому промислі набував досить значного положення. Задля покращення економічного положення за рахунок видобутку конопляної продукції повторювались у Великобританії Елизаветою I у 1563 р.. У часи Російської імперії у освоєнні центрально-чорноземного району Росії, коноплярство та судно будівництво складало провідну роль у економічному освоєнні. Петро I є автором багатьох реформ які кардинально змінювали імперію, ввів державну монополію на зовнішню торгівлю найбільш відомими експортними товарами, включаючи пеньку. Та саме Петро Великий 14 грудня 1715 р. видав указ про збільшення посівних територій льону та коноплі. В ньому

зазначалось, що у всіх губерніях хто сіяв четверть досягти ще четверик та по змозі більше, задля всенародної користі. У той час в умовах парусного виробництва пенька мала велике значення та цінність так як з неї виготовляли такелажні канати, мотузки, парусину тощо. Збільшення посівів збагачували казну та дозволяли Петру I фінансувати армію, флотилію та нову столицю. Архангельськ та Петербург перетворились у крупні пункти по постачанню та обробки пеньки, тільки в Архангельські по очистці та ув'язки пеньки нараховувалось близько 25 000 робочих. Завдяки таким тенденціям Російська імперія перетворилась на лідера світу по експорту пеньки та конопляного масла [14 с.51, 168-169; 30].

У ранньомодерні часи культивація конопель, як важливої сировини для промисловості, все частіше набувала законодавчого регулювання, що відбилося і в законодавстві країн Нового Світу. У Америку коноплі попали разом з європейцями та відразу почали поширювати культивацію коноплі. Першими законодавчими указами були у штаті Вірджинії, містечку Джеймстаун, який зобов'язував усіх фермерів сіяти коноплі. Подальші зміни перейнялись й у інших штатах Массачусетс та Коннектикуті, використання пеньки також застосовувалось у виготовленні канатів та парусини. Зв'язка обробленої та висушеної пеньки могла розцінюватись як грошовий еквівалент для уплати податків. Коноплі досить потужно посіли у сільськогосподарському житті американців, ця культура вирощувалась на приватній плантації в маєтку Джорджа Вашингтона. Ця рослина йшла поруч з текстильною та побутовою історією Америки, з волокон коноплі були зшиті мундири Континентальної армії та декларація про незалежність США була надрукована на папері з коноплі, та з конопляної тканини фірма *levi strauss & co* зшила перші американські джинси.

РОЗДІЛ 2. СТАТУС РОСЛИНИ В ДОБУ МОДЕРНУ

2.1. Локальне вираження рослинного побуту

У багатьох країнах світу культивування конопель набувало статус економічної рослини з якої виготовляли цінну сировину. Та попит на цей товар з часом все збільшувався та поширювався на нових територіях. Від країн далекого сходу до західної Європи простягалися території на яких були сприятливі природні умови для вирощування цієї культури. З розвитком феодалізму статус конопель став більш значущим з економічної точки зору, та сприяв збільшенню числа ремесел пов'язаних з обробкою пеньки та виготовлення текстилю. Та після великих географічних відкриттів та колонізації нового світу, традиція коноплярства поширилась на нових землях посівши місце як в матеріальному так і духовному побуті.

Стосовно природних умов для вирощування цієї культури, то у північних країнах кліматичні умови для коноплярства найбільш сприятливі для вирощування промислових сортів, а у південних країнах більш сприятливі для психотропних сортів – конопля індійська. До привезення коноплі у Сполучені Штати корінне населення використовувало у якості лікувальної та промислової рослини кутру конопляну (*Arosunum cannabinum* L.). Та після привезення європейцями коноплі, індіанці гідно оцінили цю рослину та культура коноплярства поширилась на племенах лакота, чероки тощо. У відношенні застосування то використовувалась у магічно-ритуальних цілях переважно більше ніж європейським населенням [14 с. 214-215].

Манеру використання канабісу з рекреаційною ціллю американці запозичили у своїх рабів привезених з Африки та корінних індіанців, в яких

культура споживання психотропних рослин була більш поширена ніж у європейців, у яких в більшості випадків це асоціювалось з чорною магією та нечистою силою. Коноплі були відомі в деяких регіонах Африки своїми лікувальними здібностями. В культурі цих народів впевненні, що ця рослина здатнавилікувати від багатьох хвороб: дизентерії, малярії, наливів та лихоманки. Навіть у наш час готтентоти та представники народу Mifengu наголошують на її ефективності при лікуванні укусів змій, а жінки народу Sotho випалюють коноплю перед пологами для того щоб викликати часткову загальмованість [33, с. 96].

Про поширення коноплярства у Сполучених Штатах можна спостерігати по географічним назвам населених пунктів, наприкладі Хемпфіл, Хемпстед, Хемпфілд, та знаходяться ці населені пункти в різних районах країни. Але одним з передових міст з цієї галузі в якому у 1775 році був зібраний перший урожай є штат Кентуккі. Розвиток коноплярства у цьому штаті набував свого масштабу на протязі ста років, та використовувався для виготовлення канатів та текстилю, у 1850 р. в Кентуккі було продано 40 000 тон пенькового волокна [10 с. 248].

На територіях Мексики використання канабісу набуло поширення відразу після привезення цієї рослини колонізаторами. У більшості випадків воно застосовувалось як рекреаційний та гіпнотичний засіб. Стосовно кількості джерельних даних про культивуцію конопель, то їх не багато, але є свідчення що індіанці Тересано з північно-західної Америки називають коноплю Rosa Maria, та застосовують її у разі відсутності пейоту. Також відомо про індіанців з регіонів Veracruz, Hidalgo, Puebla які у цілющих церемоніях використовують рослину яку називають «Santa Rosa» яку ідентифікували як Cannabis Sativa. Та у більшості випадків асоціювання мексиканців з цією рослинною пов'язане з християнськими елементами та вважається що канабіс є священним посередником діви Марії. Також є розуміння статусу цієї рослини з протилежного боку, тому що воно також вважається як посередник бога землі якому також поклоняються мексиканці.

Учасники цього вважають, що ця рослина є досить небезпечною та може нашкодити тому хто її вживає, тому що ця рослина здатна привести людину до хворобливого стану, ярості та наслати смерть [33 с. 99].

У темі поширення коноплярства та її інтеграції в нову культуру Сполучених Штатів об'єдналися декілька факторів, які вирішать подальшу долю цієї галузі. Відколи коноплі попали у новий світ, культивування носила більш промислово-економічний характер який був обумовлений потребами у мореплаванні та побуті. Та використання її у рекреаційних та розслаблюючих цілях могло засуджуватись як з боку християнства де вплив на свідомість за допомогою одурманюючих засобів вважався гріхом. Так й у звичайному соціумі, де з точки зору етикету публічне вживання та сп'яніння буде розцінюватись як дурний тон. Тому й не приверталось великої уваги на поширення вживання конопель для досягнення психотропного стану у європейському населенні. Хоча певної мірою велика кількість населення вже давно була знайома з ефектом дії гашишу який виробляється з пресованого пилу суцвіть.

Поневоле кількість населення яка перебувала у рабстві громадян Сполучених Штатів, зберегли традиції зміни стану свідомості які передавались поколіннями у шаманських практиках. Через важку працю та долю, африканське населення у своєму характері були більш схильними до зняття фізичної та емоціональної напруги за допомогою канабісу. Та ця манера вживання передалась наступним поколінням, які по закінченню рабства почали впливати на американську молодь та нав'язувати їм куріння.

Схоже положення склалося з мексиканським населенням, у якому по закінченню XIX та на початку XX ст. вживання марихуани у рекреаційних цілях стало настільки поширеним, що воно почало розповсюджуватись на північ Америки. Та у 1920 рр. ця звичка дійшла й до Нового Орлеану в якому зародиться потужна хвиля нового жанру яку найменують музикою темношкірих, та поширеною ця звичка у більшості випадків була у бідного прошарку населення та маргіналів. Та подальша зацікавленість

американських та європейських громад перейшла з промисловості у сферу використання канабісу у медицині, сільськогосподарському промислі, кулінарії тощо. Та на початку свого поширення ця рослина призвела до законодавчих протиріч які вирішуються по сьогоднішній день.

2.1. Статус конопель у XX ст.

На протязі перших десятиріч XX століття на фоні глобальної індустріалізації та розвитку політичних дійств у світі, на різних материках планети роль конопель почала розгалужуватись та заробляти новий статус. В різних прошарках населення склалося не однакове відношення до цієї рослини. В деяких країнах статус промислової рослини був міцно закріплений в аграрній промисловості та кількість ферм по вирощуванню зростала та починали з'являтися інститути по дослідженню сортів марихуани як на прикладі з Україною у часи СРСР. Та збільшувалась кількість дослідження хімічного складу конопель та починали з'являтися перші наукові дослідження та активно практикувалось застосування у медицині як було на прикладі з Великобританією та США.

З середини XIX ст.. почав зростати інтерес у дослідженні медичних властивостей коноплі та збагаченні фармацевтики на конопляній основі. Одним з найвідоміших дослідників цієї галузі був британський хірург та хімік Вільям Брук О'Шонессі. По закінченню єдинбургського університету та переїзду у Лондон, займався дослідженнями методів лікування холери та видобутку отрути. Та у 1833 році Вільям отримує роботу у Вест-Індській компанії у якості помічника хірурга та рушає до Індії у місто Калькутта. Та у ході спілкування з місцевим населенням він дізнався про місцевий засіб для зняття напруги, який також поширено застосовувався у народній медицині [14 с. 161].

З часом Вільям випускає наукову працю яка називається «Бенгальська фармакопея», у ній він зробив опис виду індійського канабісу та провів дослідження медичного впливу цієї рослини. На протязі цього часу він

проводить дослідження впливу спиртової настоянки на коноплі, з початку на тваринах та потім на добровольцях. Ця настоянка стала широко застосовуватись як засіб від зняття напруги у м'язах та у загальному застосовувався як протисудорожний препарат. Настоянка являла собою психотропний та антибактеріальний препарат який вже у 40 рр.. ХХ ст. застосовувався у лікуванні мігрені та епілепсії. У своїй праці Бенгальській фармакопеї розділ про коноплю поширився на 25 сторінок, та це можна вважати одним з найбільших вкладів у дослідження коноплі у медицині у ХІХ ст. [14 с. 161, 147].

Таким чином коноплі розповсюдились по США як масовий засіб для лікування поширених хвороб, як герпес та гнійні рани тощо. У економічному плані ці події ще більше сприяли поширенню коноплярства у закупівлі та продажі. Ці обставини стали першими сходами до створення офіційного фармацевтичного товару та сприяння збільшення наукових досліджень хімічного складу та її єднання з канабіноїдними рецепторами у людському організмі [14 с. 98].

Мексиканці називають жіночі рослини конопель – марихуана. Та свого поширення як медичний засіб набули з ХVІІ ст.. На початку ХХ ст.. манера куріння набула свого поширення серед білого населення США та починала поширюватись середовищі молоді. Також в у мовах сухого закону який діяв у США з 1920 по 1933 р. марихуана швидко стало популярно та легкодоступною в умовах коли вона майже повсюди культивувалась [25, 14 с. 128].

Під час загострення соціально-політичних обставин навколо марихуани та наслідків міграції мексиканців, які разом з собою несли свою культуру, в Україні будуть проводити одні з перших у світі досліджень конопель. У 1931 році в Україні відкриється один з найстарших науково дослідницьких установ, всесоюзний інститут з селекції та культивування конопель та льону у Глухові, Сумська область. Цей інститут був заснований на базі Української дослідницької станції прядильних культур та був створений перший

коноплеробний завод. Особливою значимістю є те ще цей інститут одним з перших у світі провів наукові дослідження з встановлення природи основних канабіноїдів – КБД, ТГК, КБН [21 с. 3; 11 с. 3].

Після другої світової війни відновлення наукової діяльності відбувалось досить повільно, не вистачало працівників та була послаблена матеріально-технічна база наукових установ. На початку 1950-х років ВНДІЛК був укомплектований кваліфікованими кадрами, але все одно з часом кількість наукових працівників інституту зменшувалась. Підготовка кадрів з наукової діяльності в аспірантурі ВНДІЛК відновила свою роботу ще з 1946 року, яка включала підготовку за профілями та дисциплінами, які пов'язані з виробництвом луб'яних культур. Термін навчання тривав 3 роки, які включали у себе здобуття самостійної наукової підготовки та наукової діяльності. Окрім того ВНДІЛК проявляли активність тим, що приймали участь у всесоюзних, республіканських, обласних, районних сільськогосподарських виставках [4 с. 72].

Наукові робітники інституту часто виступали з лекціями та давали консультації на ВСГВ (Всесоюзна сільськогосподарська виставка), їх досягнення неодноразово були представленні в павільйоні «Льон і конопля та інші луб'яні культури». На протязі 50-их років у ВНДІЛК проводились постійні семінари та підготовчі курси для агрономів, механіків та інших спеціалістів, що працювали у галузі коноплярства. Основним напрямком досліджень який займався ВНДІЛК були розробки агротехніки для збору конопель, селекції, технології обробки конопель і луб'яних культур. Це все робилося задля підвищення врожайності на підвищення продуктивної праці та виходу товарної продукції [4 с. 73].

Та все ж таки не дивлячись на післявоєнну скруту та занепад сільськогосподарської галузі, спільними зусиллями аграріїв та спеціалістів луб'яних культур, була відновлена науково-дослідницька діяльність. Вона поширювалась на різні сфери пов'язані з агротехнікою та виведенням технічних сортів не психотропної марихуани. Внесок наукових досліджень

ВНДІЛК є без перебільшення одним з найвагоміших наукових досягнень у коноплярстві в Україні. Корисність наукових досягнень були відомі на теренах СРСР та Європи, з ціллю перейняття провідного досвіду у 1956 році інститут відвідали делегації з Польської Народної республіки, Німецької Демократичної Республіки і працівник міністерства сільського господарства із Народної Республіки Болгарія. ВНДІЛК має такі відділи: генетики, селекції та насінництва коноплі, агротехніки та системи захисту рослин, економіки, технологій та стандартизації, насінництва зернових культур, також лабораторії: агрохімії та фізіології рослини, контрольно-технологічного аналізу [4 с. 73; 14 с.90].

У 50-60-их роках відбувся прогрес у відділі збирання конопель у порівнянні з попередніми роками, зміни відбулися в галузі механізації процесів збирання, первинної обробки і селекції луб'яних культур. Науковий колектив у складі Г. Гончарова, С. Ляшенка, С. Воловика, П. Котюхова, В. Сідляренка та СКБ Люберецького заводу створили коноплежатку ЖК-2.1. Завдяки цій машині можна було збирати коноплі висотою від 0,8 до 3 метрів, що значно збільшувало продуктивність праці та у подальшому часто використалась в МТС. Раніше до створення такої спецтехніки у кількості 100 людей на протязі дня вручну могли зібрати приблизно 5 гектарів, на противагу ця техніка могла зібрати у 6 разів більше. Наступним етапом у розвитку спецтехніки було створення коноплезбирального комбайну КУК-5, саме він був рекомендований до серійного випуску та пройшов державне випробування. Вже цей винахід був більш модернізований та містив більше практичних функцій ніж його попередник ЖК-2.1, КУК-5 збирав стебла, очищував їх від бур'янів, обмолочував, відокремлював та очищував насіння і комплектував стебла у снопи. Саме при комбайновому збиранні продуктивність по зрівняні з ручною збільшилась у 10 разів, та одним з головним плюсів є те, що це комбайн зменшив втрати насіння у 5,4 рази та зберіг до 20% вирощеного урожаю [4 с. 73-74; 31].

У подальшому події починали складатися таким чином, що над усією галуззю коноплярства та сфери наукових досліджень нависла загроза. Ця загроза складалась через те, що у 60-их роках канабіс почали все частіше використовувати як наркотичну сировину. А по усьому світі з певним поштовхом від США крокувала пропагандистська компанія прогибіціоністів, які добилися того, що до списку контрольованих речовин була добавлена рослина канабісу яка прираховувала її до небезпечних наркотичних речовин. Також канабіс та смола канабісу були включені до списку I та IV як речовини особливо сприятливі до зловживання та здатні викликати шкідливі наслідки, які не компенсуються ніякими терапевтичними перевагами. Далеко не усі країни-учасники конвенції були погоджені з таким висновком як на прикладі Нідерландів, Великобританії, Італії, Канади [14 с.210].

Саме ці обставини сприяли для дослідження та виведення сортів коноплі з статусу наркотичних речовин та ліквідації її задля збереження сільськогосподарської культури та коноплярства. Згідно з рішенням ООН, Міністерством сільського господарства, охорони здоров'я та внутрішніх справ, було прийняте рішення про початок дослідження та виведення ненаркотичної коноплі. На початку 1972 р. в Україні та з кордоном не було знайдено прикладів сортів конопель які б не містили психоактивного канабіноїдного компоненту. Таким чином Україна відігравала провідну роль у збереження коноплярства у світі тим, що українські селекціонери створили ненаркотичну коноплю [11 с. 6].

Значними досягненнями стали розробки у селекції технічних посівних сортів ЮС-6, ЮСО-1, ЮСО-14 які містили досить малу та незначну кількість ТГК. Це були поворотні події які мали вплив на зміну курсу наркотичної програми щодо статусу конопель. Також у медіа просторі радянського союзу поширювали кінофільми 1983 р. з ціллю інформування та ознайомлення з досягненнями українських селекціонерів та агрономів інституту луб'яних культур. У кіно архівному сюжеті «дом для двох» розповідається про виведення нового одnodомного сорту ЮСО-6, що через свої характеристики

дозрівання з іншим однодомними сортами відкривав змогу долучати комбайн для збільшення кількості збору урожаю [21 с.4,6-7; 18].

Завдяки тому, що були створенні українські високопродуктивні сорти однодомних конопель з відсутністю наркотичних властивостей, це умовно дозволило вивести технічні коноплі з кримінального статусу. В певній мірі це сприяло тому, щоб заново розглядати коноплі як звичайну польову культуру. Саме такі наукові відкриття радикально змінили ставлення до конопель у цілому світі, у багатьох країнах відбулось зняття заборони на їх вирощування та сприяли науковому дослідженні у різних галузях. Також з врахуванням значущості коноплі у економічному плані, стає ще більше зрозуміліше за що саме боролися українські селекціонери, так як у бюджет країни надходять кошти від експорту насіння та волокна за кордон. Також відбувався розвиток суміжних галузей промисловості, на прикладі внеску у поліпшення екологічної ситуації завдяки використанню біомаси конопель, відходів від виробництва на енергетичні цілі, виробництво целюлози задля збереження лісів та рекультивації земель сільськогосподарського призначення. На теренах України коноплі все одно на протязі багатьох століть залишаються однією з найпоширеніших польових культур. Та в певній мірі Україна сприяла до змін статусу конопель у світі, завдяки науковим дослідженням по селекції та внесенням у виготовленні радянської спецтехніки збору та обробки конопель.

У другій половині XX ст.. дослідження рослинної культури канабісу не припинялось, час від часу у світі з'являлись наукові дослідники які намагались винайти цінність яка раніше була непомітною. Одним з прикладів є ізраїльський дослідник який за походженням болгарин на ім'я Рафаель Мешулам, з 1956 р. – доктор філософії, співробітник Вейцмановського інституту у Ізраїлі. Основні дослідження були пов'язані з хімічними структурами терпенів, алкалоїдів та канабіноїдів. У 1964 р., спільно з І. Гаоні вивели основний психотропний компонент гашишу – тетрагідроканабінол (ТГК) та опублікували її хімічну формулу. Це наукове відкриття викликало

певний науковий резонанс, але в решті в цьому відкритті не знайшли практичного застосування та вирішили, що воно не має медичної цінності та відмовились патентувати. Але в невдовзі це твердження було спростовано та в кінці 1970-их рр.. фармакологи США використовуючи розробки Мешулама створили медичний препарат «Маринол», який призначався як засіб від нудоти під час хіміотерапії раку та як стимулятор апетиту при СНІДі. Новий погляд на користь хімічних компонентів який був заснований Мешуламом, почав ще більше поширюватись у світі та проводити більше наукових досліджень [14 с.133-134].

У підсумку Мешулам отримав звання професора та власну кафедру в Єврейському університеті у 1966р. та продовжував свої дослідження у галузі хімічних особливостей взаємозв'язку людей з канабіноїдами. У 1998 році Рафаельом була висловлена гіпотеза про ймовірність існування певних нервових клітин, які містять канабіноїдні рецептори які власне й взаємодіють з речовинами канабісу. Та незабаром у 1990 році суспільно з групою вчених, він виявив та описав такі рецептори, це свідчило про існування природного синтезування в організмі нейромедіаторів подібних до канабіноїдів. Та через два роки Мешулам суспільно з W. Devane ідентифікував одну з таких речовин та назвали її анадамідом. Та у подальшому продовжувались дослідження канабіноїдної системи у людському тілі, та їх вплив на гіпоталамус(гомеостаз та репродукція), мигдалину(мотивація та емоційний стан), стовбур мозку(температура тіла, сон та бадьорість), спинний мозок(периферичні та вісцеральні відчуття) [14 с.133-134; 5].

Таким чином ця польова культура вийшла за межі класичної сільськогосподарської галузі та розширила свої властивості та сфери застосування. Починаючи від початкових записів багатовікової давності, опису рослин та їх впливу на організм людини, доходячи до нового часу в якому цю рослину розібрали на елементи. На протязі XX ст.. ця галузь пройшла тернистий шлях спочатку післявоєнного часу, коли потрібно було відновитись сільськогосподарській галузі та подальшої загрози використання

конопель як наркотичну сировину. Наукові дослідження та дослідження луб'яних культур проводились з ціллю створення ненаркотичних сортів конопель які повинні були налагодити видобуток польової культури. Також це значно сприяло розвитку машинобудуванню в агротехнічній галузі, та дозволило вченим зробити певні відкриття з будови нашого організму та мозку, відкриттю канабіноїдних рецепторів.

2.3.Зміни у політиці та законодавстві

На протязі історії польової культури конопель, прослідковується взаємозв'язок з законодавчими наказами та положеннями, відколи коноплі відігравали важливу роль у сільськогосподарському виробництві та видобутку матеріалів з пеньки. На початку укази які видавалися були пов'язані або з збільшенням посівних територій чи пов'язанні з покаранням за скоєння крадіжки пеньки тощо. Та певні зміни у характері законодавства щодо конопель відбулись у кінці XVIII ст.. та на початку XIX ст.. під час єгипетської експедиції французької армії під командуванням Наполеона Бонапарта.

Єгипет вже на протязі декількох тисяч років був ознайомлений з характеристиками волокон конопель та якості виготовлення канатів, тканини, циновки тощо. У середньовіччі у Єгипті було сформоване релігійне плем'я «Суфіс». По суті це була замкнута община яка складалася з нижчих класів та для них була властива манера аскетизму та мандрівництва. Однією з характерних рис було те, що вони вірили у магічну силу гашишу та усі хто були членами цієї общини курили гашиш. Однією з подібних релігійних верств ще раніше було сформоване у Індії, Садху також відрізнялися від звичайного населення тим, що вели відсторонений образ життя, та жили за рахунок подаяння. Та у зв'язку з поширенням суфістів, які усюди де тільки не локалізувались сіяли насіння коноплі та поширювали традицію куріння, почались певні громадські протистояння з цією верстою. На початку великі плантації коноплі, з яких потім виготовлявся гашиш, спалювали та за

допомогою зібраних зводів патрулюючи місцеві території знищували кожен знайдений кущ коноплі. Це призвело до того, що про приказу еміра Судана Шейхурмі почався відлов фермерів та виробників гашишу. Тих фермерів кого піймали карали у вигляді повішання чи забивання до смерті [10 с. 117].

Події які обертались негативними наслідками для єгиптян була експедиція Наполеона, під час цієї подорожі гашиш та продукти з коноплі здобули значної популярності серед французьких військових та офіцерів. Увагу на це звернув Наполеон коли вже повернувшись до Франції став першим консулом республіки, на той момент привезена з близького сходу манера куріння ще більше набула поширення у французькому суспільстві. У 1800 р. Наполеон видав наказ який забороняв на території Єгипту вживати напій який виготовлявся деякими мусульманами з коноплі та гашишу, по всій території Єгипту забороняється вирощування коноплі, ресторани та кафе в яких будуть подавати страви з гашишу будуть зачиненими, а власники ув'язненні на три місяці. У дійстві цей закон пробув не довго, після капітуляції французьких військ з Єгипту у 1801 році цей закон втратив силу, та у наслідку цих подорожей у Францію вирушило разом з військовими значна кількість гашишу [14 с. 144].

Одним із з наступних досліджень проводились на території Індії у кінці XIX ст., це була «Індійська комісія по препаратам з коноплі», у кінцевому результаті цієї комісії була поставлена мета дослідження виготовлення різних психотропних препаратів та чи здатні вони спонукати на скоєння злочинів. Одним з найпоширеніших готових продуктів з коноплі був так званий «Бханг», який можна було як курити так й застосовувати перорально. Культивування конопель у Індії була чи не одна з найдавніших територій на якій було відомо про властивості та характеристики цієї рослини, та вона була тісно пов'язана як з духовною культурою так і побутовою.

Від 1893 року державний секретар Величності повідомив уряд Індії, про питання яке було поставлено в палаті громад, щодо подання запиту про створення комісії з питань вирощування коноплі в Бенгалії. Також ціллю

комісії було вивчення рецептів виготовлення ліків на цій основі, контролю продажу та купівлі цих ліків та дослідження їх ефекту на соціум та емоційно-моральний стан людей. Та у кінцевому результаті цілком було намагання заборонити вирощування конопель та виготовляти з них різні наркотичні вироби. Та з наступними міркуваннями лорд Кімберлі поважав, що дослідження навряд чи може бути обмеженою однією Бенгалією, та у подальшому було вирішено поширити цю комісію по кожній з провінцій Індії. Ця комісія повинна була збирати інформацію з кожної провінції стосовно культивування конопель та виготовлення з них різних наркотичних препаратів. Та повна інформація повинна була складатись щодо адміністративної домовленості, що діє у кожній з провінцій та за введення мита на вирощування та продаж [26 с. 2].

Ця експедиція поширювалась по Індії та включала в себе опитування місцевих мешканців та збиранні фактичного матеріалу з результатами дослідження. Після збирання допитів свідків комісія після Бенгалії вирушила у інші провінції, серед яких були: північно-західні провінції, центральні провінції, Бомбей, Мадрас і Пенджаб. Задля досягнення успіхів у доказах про сприяння вживання коноплі та його спонукання до скоєння злочинів, перевіряли письмові та усні докази, судові та інші записи справ. Але спроби знайти вагомі аргументи в силу доказів, що коноплі та вироби з них спонукають до скоєння злочинів більше ніж алкоголь чи будь які інші наркотики не знайшлись. Та у підсумку так й не вдалося впровадити законодавчі положення, щодо заборони культивації конопель. Згадкою про комісію який створив доклад у кількості 3000 сторінок, в перше були оголошенні у докладі баронеси Вутон у 1969 р..[14 с. 45, 88; 26 с. 6-8].

У 1968 році Вутон очолила комісію по марихуані скликану міністром внутрішніх справ Роєм Дженкінсом, з квітня по липень 1968 року було зібрано 17 засідань комісії, у якості слухачів були: Р.-Д. Лейн, Джозеф Берк, Сем Хатт, Стів Абрамс, засновник С.О.М.А(першої англійської організації яка виступала за легалізацію канабісу). Доклад комісії був представлений

парламенту 7 січня 1969 року, цей доклад складався з 32 сторінок, у цьому докладі прийшли до висновку, що коноплі не провокують насилля та не породжують наркоманів. Особливо важливим є параграф 29 в якому зазначається, що розглянувши усі матеріали, які поступили у їх розпорядження, вони погодились з висновком Індійської комісії по препаратам з коноплі, що довготривале вживання коноплі в помірних дозах не надає шкідливого впливу [14 с. 45; 7 с. 9].

Одним з ключових моментів на початку ХХ ст., який призвів до криміналізації гашишу та марихуани були включення їх у діяльність сфери опіумної конвенції. По своїй сутті опіумна конвенція це багатостороння домовленість по боротьбі з розповсюдженням опіатів та кокаїну, які були підписані багатьма країнами 1912 році у Гаазі. Сторони були зобов'язані прийняти закони, які встановлювали ліцензування любых операцій з наркотиками та встановити кримінальну відповідальність за неліцензійну діяльність. Задля контролю по виконанню конвенції був зібраний міжнародний комітет по нагляду за опіумом. Та у 1923 році, на засіданні комітету було висунута пропозиція додати до списку опіумної конвенції гашиш та марихуану. Ініціаторами була влада Єгипту, які стверджували, що населення країни страждає від гашишного психозу. Від 1925 року відбувся розгляд цієї пропозиції, який у кінцевому результаті по проханню єгиптян було задовільнене, та гашиш був добавлений до списку та внесений законодавства країн які є учасниками конвенції [14 с. 157; 6 с. 3].

У ХХ ст.. прогибіціонізм який пов'язаний з контролем обігу наркотичних речовин активно набував поширення серед консерваторів та релігійних общин. У США таким проявом стало створення програми по боротьбі з марихуаною, на початку було створено так званий акт про податок на марихуану, та на завершення було створене Федеральне бюро по боротьбі з наркотиками яке очолював Г. Анслінгер. За своєю суттю політика Анслінгера була направлена на бюрократичну тиранію, пропагандистську діяльність, який був схильних до расистських поглядів, також він провів

програму по утисненню мексиканських та азіатських спільнот у США. Анслінгер походить з швейцарської сім'ї та при кінці XIX ст.. його сім'я мігрували до США, його батько працював на залізницю, по дорослішанню Гаррі він також пішов працювати на залізницю по стопах батька. Одним з приголомшених зіткнень Гаррі з суттю впливу наркотичних речовин на фізичний та моральний стан людини, відбулись коли він ще був 12 річним хлопчиком. Згідно з однією з розповідей Анслінгера у книзі 1969 р. «Вбивці», він розповідає про подію яка приголомшила його та сформувала перше враження, хоча й від законних але наркотиків. Почувши у сусідньому фермерському будинкові дуже голосний жіночий крик, Гаррі були послали за ліками до аптеки для цієї жінки, та після вже покупки він зрозумів, що це був морфій після прийняття якого жіночі крики згасли. Як розтлумачено у праці, Анслінгер був здивований та шокований від того, що у аптеках був доступний препарат який міг зробити людину збудженою та емоційно не стабільною, та що купити могли такі препарати навіть діти. Та це було одним з переконань Анслінгера, які підштовхнули його очолити антинаркотичну компанію яка передбачала каральний підхід та повну війну проти наркотиків. У ході подій Анслінгер у 1930 році був призначений виконуючим обов'язки комісара у федеральному бюро наркотиків та затвердився на тій посаді на постійній основі [12 с. 35-36].

У своїй анти програмній кар'єрі Анслінгер здобув досвід ще до початку нищівного походу на марихуану, на початку він став відомий як борець з контрабандою рому з Антильських островів та у 1926 році був запрошений на службу у антиалкогольний відділ міністерства фінансів та через 3 роки став заступником комісару по боротьбі з алкоголем. Та з загостренням питання щодо мігрантів та класових меншин яким було притаманне вживання конопель які вирощувались майже по усій території США. Увага Анслінгера переключилась на нову тему, яка по трохи вже починала набирати оберти та прогнозувала зміни на користь планів Анслінгера щодо ведення анти наркотичної війни. Ще від початку XX ст.. вживання конопель

концентрувалось вздовж кордонів Мексики та південно-західних штатів, та це була звичка притаманна більше до груп меншин. У загалом є припущення, що манеру куріння у США запровадили емігранти та польові робітники з Мексики та першою етнічною групою за ким спостерігалась така сама звичка є темношкіре населення штатів. Розповсюдження цієї традиції поширилось на Новий Орлеан та у подальшому по річці Міссісіпі на північ та середній Захід. Та згідно зі словами Ретджа, мексиканці ще на початку XX століття були усвідомленні про вплив марихуани та підіймали це питання, але в США стали стурбовані цим питання коли країну заповнила велика кількість мігрантів та це почало складати загрозу національної культури та самоідентифікації американського населення [14 с.17; 12 с.35-36].

У серпні 1937 року по ініціативі Анслінгера був прийнятий акт про податок на марихуану, який обмежував сферу промислового та медичного використання конопель. Фермери які відмовлялись з умовами нововведень повинні були сплатити штраф у великому розмірі або ж підлягали тюремному ув'язненню, у багатьох випадках це відбувалось за спроби ухилю сплатування податків. Головною ціллю цього акту було створити податок на торговців марихуаною також створити юридичний контроль над передачами та усіма операціям які проводяться з ціллю отримання доходу, шляхом реєстрації за створення списків. На початку цього закону йде опис терміну марихуана та опис самої рослини, в якому переліченні різні вироби різного характеру з цієї рослин, також зазначено, що рослина являється не сприятливим для проростання. Стосовно усіх дій які пов'язанні з імпортом, готуванням, вирощуванням, виготовленням, купівлею, продажем тощо, повинні будуть сплачувати не пізніше 1 липня кожного року податок у залежності з положенням закону, у якому вказано тим хто займається імпортом, вирощуванням та торгівлею повинні будуть сплачувати 24 долара США в рік. Також призначається сплачувати податок лікарям, стоматологам, ветеринарам які виписують ліки на основі марихуани 1 долар на рік, такі самі умови стосуються й тих хто є зареєстрованим та вирощує згідно контролю та

сплачення податку у розмірі 1 долар на рік. У разі не реєстрації працівників медичної сфери які використовують препарати на основі марихуани повинні сплачувати податок у розмірі 3 долара на рік. Також лікарі повинні були вести записи ліків які були видані пацієнту з обов'язковим рецептом від лікаря, стоматолога чи хірурга та особистими даними пацієнта - ім'ям та адрес та у разі необхідності надавати інформацію офіцерам, агентам спецслужб тощо. Тобто у загальному люди повинні були зареєструватись задля того, щоб мати змогу подальшого проведення усіх цих операцій та через це змушені були підлаштовуватись під нові реалії, у реєстрації повинно було вказати ім'я, місце проживання або місце роботи [14 с.143; 22 с.551-553].

Також у цьому законі прописуються, що кожен хто вирощує продає чи проводить будь які інші операції з марихуаною підлягає арешту та конфіскації рослин. Цей податок був проваджений з ціллю обмеження дій пов'язаних з культивацією чи торгівлею та що він в якійсь мірі стане обмеженням до поширення культури вживання марихуани. Але все ж таки статус конопель як дешевої сировини з виготовлення волокон який вже поширено культивувався кількасот років, не зміг ужитись з новими законодавчими заходами. Це сприяло падінню коноплярства, медичні компанії перестали закупати коноплі а чорний ринок з кожним роком набирал обертів аж до 60-их років XX століття.

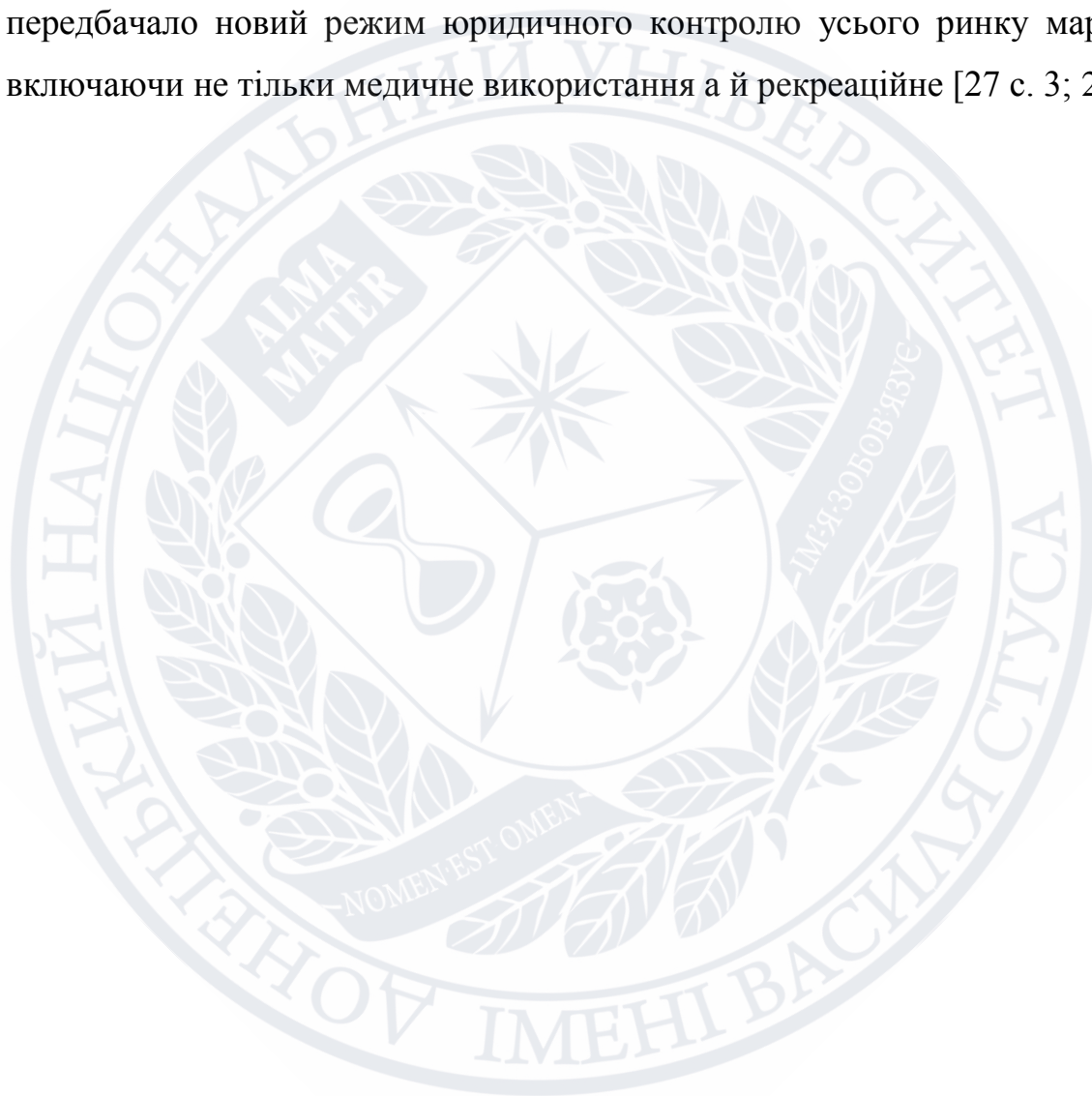
Отже у підсумку щодо змін законодавчого та кримінального статусу марихуани, то вона отримала череду указів та законів, від початку індійської комісії по препаратам з коноплі, потім приєднання до опіумної конвенції у 1912 році, потім ще раз була піднята тема у Женевській конвенції у 1925 році. Та новою постановою яка стала однією з вирішальних у долі культивування коноплі це Єдина конвенція з наркотичних засобів, яка відбулася у 1961 році. У цій конвенції проголосили про повну міжнародну заборону та долучили канабіс до першого списку наркотичних речовин. За структурою цей перелік поділений на 4 списки у залежності від здатності

викликати залежність та чи передбачає зловживання терапевтичною цінністю. Наркотичні речовини які підлягають під заборону конвенції занесені до перших двох списків, два додаткових списки включають препарати з наркотичним вмістом які призначені до законного використання у медицині [27 с.3; 20 с.7].

Єдина конвенція була створена під егідою ООН у повоєнної роки, у період реконструкції та деколонізації, провідні колоніальні держави такі як: Британія, Голландія та Франція які раніше оказували супротив введенню більш строгих заходів щодо контролю наркотиків. Після втрати контролю над Азією, Африкою, близьким сходом де традиційно було поширене коноплярство. Втратили у певній мірі й контроль над обігом цієї галузі у своїх колоніях. Єдина конвенція була спрямована на повну заборону вирощування рослин які можуть містити наркотичні речовини, та в усій цій пригоді канабісу попадає у перший список як особо небезпечний наркотик, який викликає звикання та порівнянний у одному списку з героїном та занесений у четвертий список який означає, що марихуана не містить терапевтичної цінності або ж зовсім не значну. Ця класифікація була створена без належної оцінки ВООЗ по рекомендації її комітету експертів з лікарської залежності та органу який уповноважений конвенції давати рекомендації по складанню списку контрольованих речовин [20 с.15].

Подальші розгляді канабісу у Єдиній конвенції усе поповнювались новими поправками щодо цієї рослини, у 1988 році конвенція умовно кажучи завершила свій забороняючий режим перекваліфікувавшись у кримінальну відповідальність. Але відбулись й певні зрушення у наркотичній політиці, канабіс був виведений з списку злочинної поведінки. Та перші правові зміни щодо регулювання канабісу були помічені на практиці медичного застосування у декількох штатах США починаючи з Каліфорнії у 1996 році, та в деяких європейських країнах та Ізраїлі. Вже у нас час тенденції приєднання до наукових досліджень медичних властивостей канабісу зростають з кожним місяцем, за останні декілька років значні зміни

відбулись у Європі, а саме: Чехії, Польщі, Германії, Греції, Словенії, України та латинської Америки, Карибського басейну, Африки та Азіатського-тихоокеанського регіону. Починаючи з 2012 року десять штатів США а також округ Колумбія схвалили ініціативи та прийняли закони, щодо використання канабісу поза медичним використанням. Уругвай (2012 р.) та Канада (2018 р.) затвердили закони регулювання вживання канабісу, та це передбачало новий режим юридичного контролю усього ринку марихуани включаючи не тільки медичне використання а й рекреаційне [27 с. 3; 20 с.26].

РОЗДІЛ 3. КОНОПЛІ В ПРОТЕСТНІЙ КУЛЬТУРІ ПОСТМОДЕРНУ

3.1. Трансформація культури

Вже з 30-х років XX ст. коноплярство починає переживати досить важкі часи, позаяк було розгорнуто цілу законодавчу та культурну програму з метою заборони культивування та розповсюдження конопель по штатах. Через те, що манера куріння марихуани була притаманна більше для етнічних меншин, мігрантів та бідного прошарку населення, в поліцейських архівах у кримінальних справах усе частіше почала фігурувати марихуана або опис злочинця, який був під впливом марихуани. А на вулицях великих міст США молодь усе більше почала проявляти зацікавленість до вживання марихуани. Це стосувалося передусім відповідних компаній молодиків, які частіше за все були не з благополучних сімей. Було ініційовано обговорення цієї проблеми на різних міських, шкільних, церковних зборах. Ця тема підіймалася на газетних шпальтах і в новинах. Антинаркотичний рух активно залучає мас-медіа. У той самий час на стороні закону набирає сили Г. Анслінгер, який пізніше запровадив податок на марихуану та розпочав активну компанію «просвітницької» діяльності суспільства про новий найнебезпечніший наркотик – марихуану.

У газетах тема вживання людьми марихуани піднімалася ще з кінця XIX ст. Зокрема, в Мексиці друкувалися попереджуючі описи рослини та історії про осіб у стані інтоксикації марихуаною. Одним з таких прикладів є газетна стаття 1904 р., у якій розповідається про двох чоловіків, які змішували з тютюном листя марихуани. Одного вівторка вони були затримані через бійку, в якій сперечались хто з них сміливіший, при цьому засвідчувалося, що у них була неадекватна та гучна поведінка, вони чіплялись до людей. Це одне з перших свідчень, яке було оприлюднено в газетах, та у подальшому таких новин ставало усе більше. Одним з наступних прикладів є газетна стаття 1937 р., рубрика якої називалась «Які новини на цьому тижні». У статті під назвою «Відважний хрестоносець проти

марихуани» пояснювалися загрози впливу розповсюдження марихуани серед навчальних закладів та школярів, розповідалось про місіс Райт яка була представником федерального бюро по боротьбі з наркотиками на конгресі у Річмонді. У подальшому сюжеті розповідалося про випадок у Брукліні, поліція заарештувала мексиканського моряка Єндрю Хуерта, який продавав самокрутки з канабісом. Також у Квінсі у нього на задньому дворі знайшли плантацію марихуани. Це призвело до подальшого збільшення арештів та рекету серед незаконних фермерів та дилерів, які продавали самокрутки солдатам [23; 24].

Загалом, питання, що стосувалися конопель, усе більше висвітлювалися з кримінального боку, та на різні версти суспільства які мешкали на території США, вішались ярлики споживачів марихуани. Якщо спробувати охарактеризувати налаштованість та настроїв програми Анслінгера, то ним було засвідчено, що більша частина курців марихуани – темношкірі, латиноамериканці, джаз-музиканти та артисти. Пояснювалося це тим, що їх сатанинська музика основана на марихуані, у цьому також зацікавлені білі жінки, яких марихуана спонукає тяжіти до сексуальних стосунків з темношкірими, артистами та іншими. У висновку зазначено, що цей наркотик в історії людства є самий спонукаючий до скоєння важких злочинів.

Загалом такі погляди активно поширювались на радіо, суспільних форумах, зібраннях, газетах, журналах. Одними з таких прикладів є американській витвір під назвою «Косякове безумство», пропагандистський фільм 1936 р. про марихуану, сюжетно переплетений з мелодраматичною лінією. Події пов'язані зі шкідливим впливом куріння марихуани на успішного учня який знайомиться з місцевим дилером. Через вживання марихуани сюжетна лінія призводить до ненавмисного вбивства, спроби зґвалтування, галюцинації та нападів безумства, спричинених залежністю від марихуани. Фільм був знятий з ініціативи церковної організації там мав назву «Розповіси своїй дитині», цей фільм був призначений для батьків з ціллю

моральної просвіти, та інформування про небезпечність вживання канабісу [6 с. 17-18].

У подальшому цей фільм був викуплений кіно-продюсером Двейном Еспером і протягом 30-50 рр. XX ст. розповсюджувався у провінційних кінотеатрах і школах. З 1960-их років, вже коли діяльність суспільних рухів за реформу статусу марихуани стала більш активною, цей фільм почав використовуватись, як сатира на різних фестивалях та заходах. З часом він почав сприйматись як фільм з явно перебільшеними висновками стосовно впливу канабісу на організм та психічно-моральний стан людини. Цей фільм було внесено до національно надбання США.

Програма Анслінгера також торкнулась музичної сфери 1930-х років, коли на вулицях міст лунав жвавий джаз та усюди танцювали свінг. У містах в яких зароджувався джаз, як наприклад Новий Орлеан, більшу частину бідного прошарку складали темношкірі, в яких однією із спроб не піти кримінальним шляхом і досягти життєвого успіху була спроба стати джаз-музикантом. У цих колах марихуана сприймалась більше як позитивне явище, яке було поширене, та швидко набирало популярності в інших містах.

Анслінгер не міг не звернути увагу на музичний прошарок в якому переважно було темношкіре населення, яке вживало марихуану та грало джаз. Тому в його статтях фігурували музичні виконавці, які якось зачіпали тему канабісу у текстах пісень. Наприклад Кеб Келлоуей з його піснею «Reefer man», у якій співається про рознощика марихуани, який в додаток ще й курить. Також згадується Бессі Сміт з її піснею «Gimme a reefer», та Хенкок Уейн з його піснею «Viper», у якій марихуана схвалюється за її розкріпачування та ефект натхнення. Свідченням тому, що марихуана була поширена серед джаз-музикантів є відомий Луїс Армстронг, який у 1930 р. був заарештований за володіння та куріння марихуани, та відбувши мінімальний термін ув'язнення він вирушив грати до чиказького клубу навряд чи позбавившись цієї звички [16 с. 19-20; 1 с. 4].

Саме таким чином відбувалось поширення антинаркотичної компанії, метою якої було усілякими способами сповільнити та зупинити розповсюдження марихуани серед молоді США. З певним перебільшенням ініціатори компанії, не зупиняючись, продовжували стояти на своєму, не підтверджуючи це науковими доказами. Саме на тлі антиреклами марихуана почала ще більше привертати увагу та поширюватись як широкодоступний легкий наркотик за який передбачена жорстка кримінальна відповідальність. Це сприяло її поширенню серед самих різних верств населення, а особливо творчої частини суспільства: митців, музикантів, художників тощо.

3.2. Нові прошарки культури та їх позиції

З часом усі політичні зміни, які були направлені на урегулювання питання мігрантів, боротьби з наркотиками, расизмом тощо, почали впливати на формування культури. Особливо це було відчутно в середовищі творчої молоді яка була передовим представником культури, що запроваджувала нові стандарти та погляди на світ. Та це призводило до об'єднання молоді за інтересами та поглядами, створюючи нові субкультури та молодіжні рухи, які у багатьох випадках асоціювались не з самим чемним моральним образом. У більшості випадків ці нові течії мали причетність до вживання марихуани або ж її популяризації, що також значно вплинуло на її статус у другій половині XX ст..

Однією з найвідоміших субкультур, яка виникла на теренах США і справила подальший вплив на контркультуру 60-х були бітники. Вони сформувались з нового покоління 50-х років, це були переважно підлітки, які охоче відкривались новому та сприймали новий досвід. Саме таким досвідом стала новий жанр у музиці, а саме рок-н-ролл. Музика яка була зрозумілою не для усього старшого покоління, але достатньо позитивно сприймалась молоддю, стала одним з приводів для розмежування між «ми» та «вони», а також стала однією з підвалин формування нової культури.

Загалом, до цього на теренах США серед музичних жанрів були популярні блюз, госпел, ритм-н-блюз, джаз, поп, більшість з них були достатньо насичені стражданням рабів і війною. Новий жанр, який на відміну від попередніх був жвавіший та ритмічний, заряджав живою енергією, чим був достатньо привабливий. Нова молодь вже не хотіла сприймати Америку зануреною у депресію чи війну, вона хотіла сприймати її по новому, з новим курсом. Сам образ бітників є дуже розмитим через те, що бітником могли назвати як бородатого довговолосого хлопця, який любить джаз, так і більшу частину молоді яка веде активний та різноманітний образ життя. Саме визначення «біт-покоління» у більшості випадків асоціюється з трьома представниками цього часу, а саме Керуак, Гінзберг, Берроуз [28 с. 4-5].

Саме бітники стали голосом молоді, яка більше не могла терпіти «фальшивого оптимізму» своїх батьків. Вони стали контркультурою яка заклала основи подальшої трансформації суспільства, особливо молоді. Однією з таких багатьом відомих субкультурних течій є хіпі, які у певній мірі стали продовженням культури бітників тільки вже з більш виразним нахилом у безтурботне життя сьогоднішнім днем, містицизм та практики вживання психотропних речовин.

За своєю суттю це субкультура яка виникла у США в 1960-ті роки на основі неформальних течій білої молоді. Етимологія цієї назви походить від слова «hip», що у перекладі означало «розумний». Людина, яку зазвичай називали хіпі, була наповнена любов'ю та життєвою радістю, які часто супроводжувались розумовими осяянням та креативністю думок. Для них більшою мірою характерний культ свободи, спонтанності та натуральності, заперечення суспільних цінностей або ж ставлення їх під сумнів. Мода на цей стиль життя почала активно зростати у 60-х роках, основними елементами цієї культури було єднання з природою, мандри автостопом, вечірки як на природі так й на різних заходах, концертах, фестивалях тощо. Саме через свою тягу до мандрування, ця субкультура дуже швидко почала

розповсюджуватись усім світом як міжнаціональна субкультура. Ця молодіжна течія також потрапила на терени Радянського союзу, правда, з певною затримкою в часі та трансформацією але зберігши при цьому основні елементи й атрибути. В Америці ця субкультура стала потужним молодіжним рухом, будучи домінуючою американською субкультурою, хіпі проявляли значну політичну активність. Вони влаштовували багатолюдні демонстрації проти війни у В'єтнамі та виступали за лібералізацію суспільного життя [14 с. 246-247, 32 с. 10,11].

Одним з частих елементів які спостерігалися в цієї субкультурі, було вживання психотропних речовин задля «розширення свідомості» та отримання нового містичного досвіду. Хіпі були прибічниками легалізації психотропних речовин і розділяли ідеологію психоделічної революції. Колективне куріння марихуани або ж гашишу зазвичай було постійним явищем серед хіпі. Одним з суспільних заходів за легалізації марихуани було публічне розпалення джоїнтів з пригощенням усіх бажаючих у 1968 р.

Одними з найпоширеніших наркотиків, на яких будувалась психоделічна ідеологія хіпі, були ЛСД та марихуана, які допомагали їм відчувати єднання з всесвітом, зрозуміти свою сутність і призначення у суспільстві. Однією із загальних проблем, які турбували хіпі, було розуміння сутності суспільства та ототожнення себе з ним. Саме через це ця субкультура не була чітко організованою структурою, а являла собою розпорошену ідеологію у якій не було лідера але були різні наставники в общинах. Основні лозунги хіпі були пов'язані з пацифістським спрямуванням: «Займайтеся коханням, а не війною», «Мир та любов», «Усі люди рівні» [14 с. 247, 32 с. 19].

З 1968 р. з'являється нове ліворадикальне відгалуження від хіпі, представники якого називали себе «Yippie». Лідерами цього руху були Джері Рубін та Еббі Хофман, назва розшифровується як «Молодіжна міжнародна партія». У 1968 р. був написаний «Маніфест іпі», який закликав усіх приєднуватись до руху та починати творити зміни разом. Вони активно

створювали нові творчі напрями політичної опозиції, а також були досить відомими через свої здібності привертати увагу у медіа просторі та ЗМІ. Основним напрямком руху був провокаційний активізм: вони виступали як анти-військове об'єднання проти війни у В'єтнамі. Однією з таких провокаційних дій, яка масово привернула увагу медіапростору, було відправлення поштою 3000 бандеролей з готовими джоінтами за адресами випадково вибраних в телефонній книзі [2; 14 с. 247; 8 с. 2].

Однією з творчих течій які складались з усіх намішаних субкультур та людей разом були «merry pranksters» – веселі жартівники, очільником якої був Кен Кізі, який написав відомий роман «Пролітаючи над гніздом зозулі». По своїй сутті це була група з молодих людей, які розмалювавши старий шкільний автобус 1939 р. випуску, облаштували його для подорожі, зробили на даху автобусу паркан та умовний другий поверх. Також автобус було оздоблено звукозаписною апаратурою, яка дозволяла записувати усі звуки які відбувались як всередині автобуса, так й за його межами. Жартівники поставили за мету відзняти 50 годин відеоматеріалу їхньої подорожі Америкою та змонтувати фільм про нову культуру з її унікальним світобаченням. Але за результатом зйомки звук майже не був записаний, а відео не було синхронізоване. Усі ці події є записаними у книзі Тома Вулфа під назвою «The Electric Kool-Aid Acid Test», у який детально розповідається про подорож веселих жартівників.

Одним з ключових моментів у житті Кена Кізі та формування веселих жартівників була програма у 1953 р. під назвою – «ULTRA». За допомогою спеціальних психотропних речовин вони намагались розробити засіб задля вилучення інформації. Однією з таких речовин було ЛСД, яке з часом почали випробувати на самих різних людях. Кен Кізі у 1959 р., будучи аспірантом у творчій школі Стенфордського університету, зіткнувся з цією програмою ЦРУ та викликався у якості добровольця отримуючи доступ до різних психотропних речовин. Це стало однією з тих подій, які підштовхнули його у подальшому написати «Пролітаючи над гніздом

зозулі». У подальшому це також мало вплив на характер угруповання веселих жартівників, адже одним з їх постійних занять було вживання ЛСД та марихуани задля досягнення трансцендентного стану та здобуття містичного досвіду [19 с. 3,6,8].

Таким чином молодіжні субкультури, які з'являлись в другій половині ХХ ст., брали свій початок від тих речей проти яких суспільство намагалось спочатку боротись, а саме джаз-музикантів з її темношкірим способом життя, у подальшому бітників, які намагались зруйнувати усталений образ мислення старшого покоління. Та це призвело до формування нових субкультурних течій, які стали голосом молоді, виступаючи за рівноправ'я та свободу.

Одним з важливих факторів, пов'язаних з темою антинаркотичної програми є те, що майже всім субкультурам була притаманна манера куріння марихуани та експериментів з психотропними речовинами. Через це ці субкультури здобули дурну славу та засуджувались багатьма громадськими організаціями. Новини такого плану змушували суспільство бути настороженим до цих субкультур, турбуватися про те, щоб їх діти не зв'язувались з цими молодіжними течіями

3.3. Прояви у протестах

Головними темами протестів серед хіпі були не стільки акції, направленні проти військової діяльності держави, скільки протести проти усього суспільства, яке залишалось байдужим та підтримувало військову політику США в інших країнах. Одним з таких випадків, який став причиною масового зібрання хіпі, іпі, студентських спілок та молоді загалом була війна у В'єтнамі. Серед самих відомих подій, які пов'язані з протестною діяльністю був 32-годинний протест проти війни у В'єтнамі, який проходив в університеті Берклі у 1956 р., також марш у Вашингтоні 1965 р., на якій зібралось близько 25 000 тисяч осіб. У 1967 р. було скасоване звільнення студентів від військової служби, що також спричинилося до масового зібрання, зокрема, маршу в Пентагоні у 1967 р., на якому

нараховувалось близько 60 000 осіб. У 1969 р. у Вашингтоні знову була акція протесту, на якій зібрались близько 250 000 осіб. Значу частину протестувальників складали різні організації та субкультури, особливо активну роль відіграли їпі та угруповання чорні пантери, які підтримували тісний зв'язок з майже усіма передовими субкультурами і течіями [32, с. 14].

Під час цих протестних акцій велика частина студентів і молоді були заарештовані. Таким чином, взаємини між молоддю та владою загострювалися. Згодом це призвело до масових студентських антивоєнних протестів, зокрема, у 1970 р., коли в університетах проходили масові протести, в Кентському університеті демонстрація призвела до стрілянини, у ході якої чотири студента загинули та дев'ять були поранені.

Також одним з протестів який ототожнюють з хіпі є психоделічна революція, мета якої за допомогою психотропних засобів вдосконалити людські здібності та створити суспільство де духовні і наукові інтереси будуть переважати над економічними та статусними. Психоделічна революція у США проходила в середині 1960-их років при активному долученні хіпі та інших творчих субкультур. Піком революції стало «Літо кохання» у 1967 р., близько 100 тисяч осіб було зібрано у районі Хейт-Ешбері в Сан-Франциско. Протягом літа там проходило зібрання хіпі. На цьому зібранні була безкоштовна їжа, наркотики та вільна любов. У безкоштовному доступі були товари першої необхідності для хіпі, кількість яких постійно збільшувалась. Ця акція об'єднала навколо себе різні версти суспільства самих різних віків і професій [14, с. 185-186].

На теренах радянського союзу також знайшлося місце для створення хіпі, і саме московські хіпі були найбільшими за чисельністю порівняно з іншими регіонами СРСР. Серед радянських хіпі був обертався термін «Система», який позначав систему зв'язку між усіма хіпі СРСР. Хіпі радянського союзу приваблювало подорожування та налагоджування зв'язків з іншими представниками цієї субкультури. Місця візиту хіпі були розкидані по різних територіях радянського союзу, особливо привертала увагу Крим з

його південним кліматом. Система стала добре налаштованим явищем: кожен хіпі, який подорожував містами, міг залишити в маленькому буклеті номер телефону, подзвонивши по якому людина знала, що її зустрінуть та знайдуть місце для ночівлі. Система являла собою інформаційний центр взаємної допомоги, бібліотеку недоступних книг і літератури, юридичної допомоги. Завдяки системі сотні та тисячі хіпі об'єднувались у великі компанії та згодом відвідували весілля друг друга, збирались щоб послухати відомі гурти, які грали на секретних локаціях [29, с. 4-5].

У Москві відбулось й одне з перших масових затримань хіпі за наводкою КГБ. 1 червня 1971 р. в день захисту дітей, у дворі історичного факультету МДУ зібралось близько 150 хіпі. З ініціативи Юрія Буракова по кличці «Сонце», хіпі надихнулись подіями які відбувались в ті ж роки в США, протестами проти війни у В'єтнамі. Юрій гадав що він добився від московської влади офіційного дозволу на проведення антивоєнної демонстрації. В решті він був обманутий, правлячий уряд використав демонстрацію, щоб зібрати московських хіпі в одному місці та заарештувати.

Цікавим фактом виступає те, що найбільш волохатих увозили на волгах, а інших затримували та увозили в звичайних міліцейських автобусах. Серед затриманих були й студенти МГУ, яких після цієї події позаносили у спеціальні списки, що супроводжувалося не судовим переслідуванням.

Наступними протести радянських хіпі відбувались у Литві. 15 квітня 1972 р. молодий чоловік на ім'я Калантс здійснив акт самоспалення зі словами «Свободу Литві». З часом почались масові арешти відомих хіпі, що це завершилось масовими демонстраціями, які тривали декілька днів. Радянська влада втратила контроль на Каунасом, поки демонстрацію не припинили за допомогою танків.

Ще одне з наступних масових заворушень навколо цієї субкультури відбувалося знов у Москві у 1975 р. Приводом до цього стала художня виставка творчого колективу хіпі «Волосся» під керівництвом Світлани Барабаш, яку називали Офелія. На виставці був продемонстрований прапор

хіпі на якому були англомовний напис «Країна без меж». Але за пару годин до виставки її експонати були конфісковані, що призвело до конфлікту який привернув увагу зарубіжних ЗМІ з Newsweek [3, 29 с. 5-7].

З часом хвиля масових протестів серед хіпі почала згасати, але ця субкультура продовжила своє існування, час від часу долучаючись до різних заходів. В додаток вони стали послідовниками, які перейняли від мексиканців та афроамериканців манеру куріння марихуани. Та у подальшому відіграли важливу роль у русі за декриміналізацію, завдяки чому привертали увагу небайдужих вчених та дослідників, які науковим шляхом підійшли до питання дослідження конопель та їх впливу на суспільство. Певною мірою хіпі на теренах радянського союзу відігравали важливу роль у формуванні молоді, яка не була заляканою тоталітарним режимом та консервативними поглядами. Саме велика кількість людей, причетних до різних течій субкультур стали однією з рушійних сил різних соціальних і політичних змін. Постійно перебуваючи під загрозою арешту та упередженого ставлення з боку соціуму, вони були тими, хто не залишались байдужими, та охоче виходили підтримати своїх однодумців, вони вміли яскраво привернути увагу до соціальних проблем.

ВИСНОВКИ

У людському середовищі коноплі відігравали значне місце у матеріальному побуті, застосовувались у різних сферах споживання, починаючи від медицини та закінчуючи виготовленням різних матеріалів. Головний фактор який робить цю рослину значущою, це структура стебла та властивості впливу на свідомість і фізичне самопочуття.

Коноплі фігурували у давніх священних текстах Індії, в яких містились згадки про цю рослину та її істивні властивості. Майже в усіх країнах де були сприятливі географічні умови для культивуації конопель, суспільство було ознайомлено з цією рослиною та її психоактивними властивостями. Це затвердило статус конопель, як одної з головних польових культур, яку вирощували протягом декількох тисяч років. З її медичними властивостями були ознайомлені в Китаї, на Близькому Сході, в Африці, Європі, Америці, це сформувало народні знання про цю рослину, яка відігравала значну роль у економіці.

З розвитком ринкових стосунків, коноплі почали відігравати важливу роль, набувши статусу економічної рослини. Це сприяло запровадженню законодавчих положень стосовно посівних площ конопель та виробництву матеріалу з них. В колоніальну епоху коноплі стали предметом зацікавленості передових країн, які намагались забезпечити контроль культивування конопель з метою подальшої заборони. Це мало значний вплив на криміналізацію конопель у подальшій історії, яку намагались підкріплювати неправдивими фактами, приписуючи манеру вживання конопель етнічним меншинам. Коноплі стали приводом для політичних програм щодо налаштуванню суспільства на расизм та дискримінацію стосовно етнічних меншин.

Ці події відіграли значну роль у соціумі та формуванні нових прошарків суспільства, які вплинули на розвиток культури у XX ст. Вони сприяли зародженню різних субкультур, які намагались відгородитись від

консервативних поглядів попередніх поколінь. Це вплинуло на створення нових музичних жанрів, літературних напрямків, зміни у стандартах моди та зовнішнього образу. Ці зміни вплинули на формування молоді по усьому світові, таким чином подаючи приклад молодіжного протистояння політичним програмам, з якими вони не хотіли погоджуватись.

Діяльність різних субкультур тісно пов'язувалась з студентським прошарком, який також активно приймав участь в протестах. Це також значно вплинуло на формування різних субкультур на радянському просторі, де самовираження обмежувалось, а бути не таким як усі було потенційно небезпечно. Формування нових субкультур та молодіжних течій сприяло зародженню нового покоління, яке не боїться відстоювати свої позиції, та готові різними способами привертати уваги ЗМІ та суспільства до суспільних проблем. Суспільна нерівність, расова дискримінація, військова активність в чужих країнах, упереджене відношення до «не таких» як усі, це те з чим боролись нові покоління відстоюючи свої інтереси та права, іноді навіть ціною життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Gene H. Louis Armstrong. *Anderson University of Richmond UR Scholarship Repository*. 2013. URL: <https://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1012&context=music-faculty-publications>.
2. Abbie Hoffman and Jerry Rubin, «Yippie Manifesto», 1968, URL <https://faculty.atu.edu/cbrucker/Amst2003/Texts/Yippie.pdf>.
3. Антивоенная демонстрация во дворе МГУ на Моховой. URL <https://topos.memo.ru/article/365+163>.
4. Базиль С.М. Наукова діяльність Всесоюзного науково-дослідного інституту луб'яних культур (1951-1960 рр.). *Історичні студії суспільного прогресу. Електронне наукове фахове видання*. 2017. №5. URL: <http://issp.gnpu.edu.ua/sites/default/files/doc/010baz05.pdf>
5. Бархатова В.П. Эндоканнабиноидная сигнальная система и новые экспериментальные подходы к лечению двигательных нарушений. Москва: Научный центр неврологии РАМН, Том 2. №1 2008.
6. Bewley-Taylor, D., Blickman, T. & Jelsma, M. Auge y caída de la prohibition del cannabis: La historia del cannabis en el sistema de control de drogas de la ONU y opciones de reforma (Transnational Institute). 2014. URL <https://www.tni.org/files/download/auge-y-caida-web.pdf>.
7. Report by the advisory committee on drug dependence «Report on Cannabis». 1968. By Baroness Wooton & oth., URL <https://peopleofstort.files.wordpress.com/2014/09/woottonreport1969.pdf>
8. Boesen K. Jerry Rubin and the Youth International Party. *Department of English, Germanic and Romance Studies, University of Copenhagen*. 2011. URL: https://www.jfki.fu-berlin.de/academics/Summer_School/Dateien_2011/Papers/duncan_boesen.pdf.

9. Види О. Конопляная энциклопедия. Ипр, Бельгия: Weedy Publishing, 2010. 400 с.
10. Види О. Конопляная энциклопедия. Т.2 Ипр, Бельгия: Weedy Publishing, 2010. 274 с. URL: <https://weedy.biz/download-book-all> - Види (Weedy Publishing)
11. Вировець В. Г., Горшкова Л. М., Щербань І. І. та ін. Створення і впровадження сортів ненаркотичних конопель. URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/content/stvorenniya-i-vprovadzhennya-sortiv-nenarkotychnyh-konopel>
12. Weinreb M. The complicated legacy of Harry Anslinger. *The Penn Stater*. 2018. January/February. URL: <https://www.case.org/system/files/media/file/Penn%20Stater%20Harry%20Anslinger.pdf>
13. Геродот. Історії в дев'яти книгах / переклад А.Білецького. Київ: Наукова думка, 1993. 578 с.
14. Гайдук Д. Енциклопедія конопли. Б.м. 2000. 278 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/291302/>
15. Горбаненко С. А. Скіфи і Cannabis sativa L. *Health Technology Assessment*. 2019. №3–4. URL: https://www.academia.edu/41420253/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A1_%D0%A1%D0%BA%D1%96%D1%84%D0%B8_%D1%96_Cannabis_sativa_L_Scythians_and_Cannabis_sativa_L_Health_Technology_Assessment_2019_3_4
16. Däumichen M. The Great Cannabis Scare - Harry J. Anslinger in the 1930s. 31 p. URL: https://www.researchgate.net/profile/Marvin-Daeumichen/publication/326780539_The_Great_Cannabis_Scare_-_Harry_J_Anslinger_in_the_1930s_-_Marvin_Daumichen/links/5f44ddc192851cd30228cda0/The-Great-Cannabis-Scare-Harry-J-Anslinger-in-the-1930s-Marvin-Daeumichen.pdf
17. Ивонин Ю. Е. Генріх VIII Тюдор. *Вопросы истории*. 2008. №8. С.44–62.
18. Кіноархівний сюжет «Дом для двоих» (1983) про Інститут луб'яних культур НААН. Інститут луб'яних культур НААН. URL:

https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=577144843250548&id=1424849757737807

19. Eleonora De Crescenzo. Ken Kesey and the Merry Pranksters. Coming Together or Coming Apart? Europe and the United States in the Sixties Intensive Seminar in Berlin, September 12-24, 2011. *Freie Universität Berlin*. URL https://www.jfki.fu-berlin.de/academics/SummerSchool/Dateien2011/Papers/duncan__de_crescenzo.pdf.

20. Глобальная комиссия по наркополитике. Классификация психоактивных веществ. Когда наука осталась позади. Доклад 2019 г. Авт.: Луиза Арбур, Рут Дрейфус, Сесар Гавириа, Ананд Грувер, Александр Квасьневский, Олусегун Обасанджо, Джорж Шульц, Хавьер Солана, Эрнесто Седильо, URL: http://www.globalcommissionondrugs.org/wp-content/uploads/2019/06/2019Report_RUS_web.pdf

21. Мигаль М. Д., Жуплатова О. А. Історичні етапи застосування методів гібридизації конопель та їхнє значення для селекції. *Історія науки і біографістика*. 2010. №1. URL: http://inb.dnsgb.com.ua/2010-1/10_zhuplatova.pdf

22. Marihuana Tax Act of 1937; August 2, 1937 [H. R. 6906] [Public, No. 2381]. URL: <https://www.loc.gov/law/help/statutes-at-large/75th-congress/session-1/c75s1ch553.pdf>

23. Marihuana Smokers Shut Off from their 'Makins. *Phipllipsburg Herald* (Phillipsburg, KS). August 18. 1904. Image 8, col. 3. URL https://chroniclingamerica.loc.gov/data/batches/khi_curry_ver01/data/sn85029677/00212473121/1904081801/0784.pdf.

24. White Bluffs spokesman., May 20, 1937, Image 7. *Chronicling America: Historic American Newspapers*. URL <https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn87093008/1937-05-20/ed-1/seq-7/#date1=1777&index=15&rows=20&words=Marijuana+marijuana&searchType=basic&sequence=0&state=&date2=1963&proxtext=marijuana&y=0&x=0&dateFilterType=yearRange&page=1>.

25. Малявин Е.В., Сергиенко А. З. «Сухой закон» в США и СССР: сравнительный анализ социальных последствий. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/43437/1/Malyavin_Sukhoy_zakon_2018.pdf
26. Report of the Indian Hemp Drugs Commission. 1894-1895. Volume I. Permanent. URL: <http://digital.nls.uk/74464868>.
27. Aguilar S., Gutiérrez V., Sánchez L., Nougier M. Medicinal cannabis policies and practices around the world. International drug policy consortium URL. https://fileserv.idpc.net/library/Medicinal%20cannabis%20briefing_ENG_FINAL.PDF
28. Selcik O. The Beat Generation in Social and Cultural Context. *VFAST Transactions on Education and Social Sciences*. 2014. vol.4. is.2. PP.14-18. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/THE-BEAT-GENERATION-IN-SOCIAL-and-CULTURAL-CONTEXT-Selcik/aec3a2bbc4926397c73ae8ebdf739895ca24c1f6#paper-header>
29. «Socialist Flower Power: Soviet Hippie Culture». May 20 to August 26, 2018 / Joes Segal and Amanda Roth. Exhibition concept: Juliane Fürst Exhibition design: Joes Segal and Amanda Roth. URL: http://wendemuseum.org/sites/default/files/WM_SFP_Booklet2-FINAL3.pdf.
30. Указ государя императора Петра Великого «О семени льняном и конопляном» 10 декабря 1715 г. *Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года*. Санкт-Петербург: Типография II Отделения Его Императорского Величества канцелярии. Т.V. 1713–1719. С.185.
31. «Вирощування конопель у перші десятиліття після війни» Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного.
32. Červíková N. The hippie subculture and its impact on contemporary society. URL <https://core.ac.uk/download/pdf/295593325.pdf>
33. Шульц Р.Э., Хоффман А., Рэтч К. Растения богов. Их магические, целебные, галлюциногенные свойства. Вермонт: Healing Arts Press, 1998. 208 с.
34. Щапов Я.Н. Княжеские уставы и церковь в древней Руси. Москва: Наука, 1972. 338 с.

